

ספרי סגולות כמקור הלכתי לסוגיית בחירת מין העובר

ראשי פרקים:

- א. בחירת מין העובר סקירה מדעית, אתית והלכתית
 1. רקע
 2. בחירת מין העובר – היתכנות מדעית
 3. השאלות האתיות
 4. שיקולים הלכתיים להתיר שימוש ב-PGD לבחירת מין העובר
- ב. הסתמכות על ספרי סגולות כמקור להתיר תהליך PGD
 1. רקע
 2. בחירת מין העובר בספרי הסגולות
 3. סגולות אקטיביות לבן זכר
 4. מנהגי הסגולות לבחירת מין העובר שומטים רבים מהטיעונים לאיסור
- ג. הרחבת שימוש בספרי סגולות לסוגיות רפואיות מתחדשות
- ד. סיכום

א. בחירת מין העובר סקירה מדעית, אתית והלכתית

1. רקע

ההתפתחות המדעית-רפואית המתקדמת בצעדי ענק מגלגלת חדשים לבקרים לפתחם של חכמי הלכה והגות סוגיות מתחדשות רבות ודילמות ערכיות-מוסריות המשוועות להתייחסות הלכתית ומענה כמו גם לפסיקה ברורה והכוונה "יהודית"¹. בין הסוגיות הרבות נדונה לאחרונה שאלת בחירת מין העובר לאור ההלכה, כאשר בשנים האחרונות ישנה היתכנות מדעית, כמעט ודאית, לכוון ולבחור את מין העובר (PGD). בין פוסקים והוגים המצויים בעולם המושגים של רפואה והלכה נדונה שאלה זו בהיקף מצומצם, לעת עתה, ושורטטו קווים שונים וחלוקים² שאף באו לידי ביטוי

1. על ספרות מקצוע "רפואה והלכה" מראשית התהוותה ועד ימינו ראה הרב הלפרין מרדכי, רפואה והלכה בישראל – ציוני דרך תש"ח-תשנ"ח, **אסיא** ס"ג-ס"ד, עמ' 33-65 (תשס"ד); **ספר אסיא ט**, עמ' 3-38 (תשנ"ט); **רפואה מציאות והלכה** (מכון שלזינגר, ירושלים תשע"ב), עמ' 459-467.

2. פרופ' שטיינברג אברהם, בחירת מין העובר, **אסיא** עז-עח (תשס"ו) עמ' 76-89; **ספר אסיא יג**, עמ' 306-293 (תש"ע) [להלן הרב שטיינברג א', בחירת מין העובר]; הרב מרדכי הלפרין וד"ר חנה קטן, בחירת מין הילוד (שו"ת), **אסיא** עה-עו, עמ' 190-191 (תשס"ה); **ספר אסיא יג**, עמ' 317 (תש"ע); הרב ברוך פינקלשטיין, "הפריה חוץ גופית לצורך בחירת המין הרצוי", **תחומין כז** (תשס"ז), עמ' 138-143; הרב שפרן יגאל, בחירת מין הילוד, בתוך **ברכה לאברהם** אסופת מאמרים לכבודו של פרופ' הרב אברהם שטיינברג בעריכת בנו יצחק אילן שטיינברג, ירושלים, תשס"ח, עמ' 327-340 [להלן הרב שפרן י']; מאמרו של הרב שפרן מתייחס לדברים בעל-פה שהשמיע הרב יובל שלרלו חבר בוועדת הלסינקי לניסויים גנטיים בבני-אדם של משרד הבריאות, בוועדת הכנסת (ראה הערת שוליים הבאה). הרב

בהתנצחות הלכתית-אתית בוועדת הכנסת שעסקה בחקיקה בנושא³. קולמוסים מעטים נשתברו בסוגיא זו⁴, ומקורות הלכתיים מובהקים כמעט ולא מצויים בזירה הנדונה. דברינו המובאים להלן, מעבר לסקירת הנושא בתמצית⁵, מבקשים להביא אל שולחן הדיונים מקורות נוספים הראויים להיות חלק מן העוגנים ההלכתיים (הגם שאינם נחשבים, דרך כלל, כמקורות הלכתיים קלאסיים) בשאלת בחירת מין העובר לאור ההלכה, ועשויים לשפוך אור חדש על הנושא שרב בו הנכסה על הגלוי.

2. בחירת מין העובר – היתכנות מדעית⁶

ברירת מין העובר בשיטה משולבת של הפריה חוץ-גופית (IVF) ואיבחון טרום-השרשתי (PGD). בשיטה זו עוברת האשה הליך של הפריה חוץ-גופית, הכרוך בטיפול הורמונלי להבשלת כמה ביציות לקראת הביוץ, ולאחר מכן שאיבת הביציות; הוצאת זרע ע"י הבעל; ואז מבוצעת הפריית מבחנה בין הביציות לבין תאי הזרע.

בשלב המוקדם של התפתחות העוברון, לאחר מספר חלוקות של הביצית המופרית, בודקים את מין העוברון על ידי הוצאת תא בודד ממנו, ובדיקת התא במעבדה. את הביציות המופרות בוחרים על פי המין הנבחר, ומשתילים אותן ברחם. זאת השיטה המעשית והיעילה הקיימת היום לצורך בחירת מין העובר.

מבחינה רפואית, השיטה המשולבת של הפריה חוץ-גופית ואבחון טרום-השרשתי, כרוכה בטיפול מוקדם באם (השראת ביוץ מוגבר באמצעות

שרלו מתעד לפרסם בקרוב מאמר המעגן את טיעונו ומשיב לביקורת שכתב הרב שפרן במאמר הנזכר.

הנושא הנדון הינו הלכת-רפואי, אשר על כן לא הובאו כאן התייחסויות משפטיות ודומותיהן, ברם נכתבו כמה וכמה חיבורים חשובים בנושא, ביניהם: ד"ר רות זפרן, "מתחם הלגיטימיות בבחירת מאפייניו הגנטיים של הילד על ידי הוריו – בחירת מין העובר מטעמים חברתיים כמקרה מבחן, **משפט ועסקים** ו", התשס"ז. פרופ' א. רכס, "קביעת מין היילוד תוך שימוש בהפריה חוץ-גופית", נייר עמדה של הלשכה לאתיקה מטעם ההסתדרות הרפואית בישראל 11.2005 (<http://www.ima.org.il/imahebnw/T1.asp?p=2&n=6562>); נועה גרוסמן, "בחירת מין היילוד", בתוך **רפואה ומשפט** גיליון 40, יוני 2009.

3. ראה פרוטוקול משיבה משותפת של ועדת העבודה, הרווחה והבריאות – מס' 85 וועדת המדע והטכנולוגיה – מס' 29 מיום שני, ח' בחשוון התשס"ז (30 באוקטובר 2006).

4. ראה הערה 2.

5. בסקירה זו לא הבאנו דיונים נוספים המשתרגים מן הנושא הנדון כגון האם מתקיימת מצוות פרייה ורבייה בהפריה חוץ גופית? האם קיום מצווה זו מותנה בהולדת זכר ונקבה? ואם כן האם אדם צריך לפעול אקטיבית להשגת יעד זה מעבר לחובת הנישואין ומצוות עונה? נושאים אלו ואחרים ימצא המעיין במאמרו של הרב ברוך פינקלשטיין שם, כמו כן תשובת הרב יעקב אריאל בתוך הרב שפרן י' עמ' 336-338, וכן בספר **רפואה מציאות והלכה**, עמ' 333-342. בנושא על מי מוטל לממן טיפול ב-PGD ראה פרופ' שטינברג א', בחירת מין העובר.

6. בכדי להציג את ההיבט המדעי-ריאלי של הנושא הנדון בחרנו להביא תמצית מסקירתו הרפואית של פרופ' שטינברג א', בחירת מין העובר, במאמרו שם.

טיפול הורמונלי, ושאיבת הביציות), בדיקת הביציות המופרות (הוצאת תא אחד מתוך 8 תאים לבדיקת מין העובר), והחזרת שתי ביציות מופרות או יותר לרחם (דבר המגביר את הסיכון להריון מרובה עוברים). בכל אחד מהשלבים הללו יש סיכונים מסוימים לאם ו/או לצאצא.

3. השאלות האתיות

במבוא לחזור מנכ"ל משרד הבריאות⁷ העוסק בבירור מין היילוד באבחון טרום השרשתי (PGD) נכתב: "למול הזכות הבסיסית של אדם לחירות והזכות לבחור את הטוב ביותר עבורו, כאשר האמצעים הטכנולוגיים מאפשרים זאת – עומדים אינטרסים אחרים, חשובים ביותר לקיומה של חברה תקינה ומוסרית, וביניהם טיעונים מוסריים ורפואיים כנגד פעולה הנושאת בחובה סיכון למטרה שאיננה רפואית, מעמדם של העוברים מהמין שלא נבחר להשרשה, מניעת מגמת האפליה בין המינים בחברה ושמירת האיזון הדמוגרפי. כמו כן אין להתעלם מהעלות הכספית הגבוהה של ביצוע PGD המחייב גם ביצוע הפריה חוץ גופית".

נשרטט בקצרה את השיקולים האתיים העולים מתוך חוזר המנכ"ל:

- א. זכות האדם לחרות ולבחירת הטוב ביותר עבורו. (שיקול להיתר)
 - ב. סיכון למטרה שאיננה רפואית.
 - ג. "הריגת" עוברים שלא נמצאו תואמים את המין המבוקש.
 - ד. יצירת אפליה בין המינים.
 - ה. פגיעה באיזון הדמוגרפי.
 - ו. עלות כספית גבוהה.
- על גבי השיקולים הללו ניתן להוסיף עוד כמה⁸:
- ז. חשש ליחס שונה לילד "מוזמן" לעומת הילדים האחרים במשפחה, או לעומת ילדים "אקראיים" אחרים.
 - ח. חשש מפני מדרון חלקלק, שבו יבצעו ברירות של עוברים על יסוד צבע עיניים, גובה, וכיוצ"ב שיקולים אויגניים שונים.

4. שיקולים הלכתיים להחיר שימוש ב-PGD לבחירת מין העובר⁹

א. אם אין סיבה לאסור, אין סיבה להימנע מפיתוח טכנולוגי-רפואי¹⁰

7. חוזר מנכ"ל משרד הבריאות 21/05, 9/5/2005. פורסם גם באסיא עז-עח, עמ' 95-90 (תשס"ו); ספר אסיא יג, עמ' 312-307 (תש"ע).
8. פרופ' שטינברג א', בחירת מין העובר.
9. לא הבאנו כאן מקרים בהם שימוש בטכנולוגיית PGD עשוי למנוע הולדת תינוקות בעלי פגמים גנטיים וכד'; על מקרים אלה ראה פרופ' שטינברג א', בחירת מין העובר.
10. על האמפתיה של היהדות לענייני רפואה ויחסה החיובי למתפתח בזירה זו ראה: הרב שאר ישוב הכהן, "התפתחות הרפואה המודרנית לאור ההלכה", תושבע"פ מ"ו (תשס"ז), צו-קכ"ב.

"לפי השקפת היהדות לא מקובלת התפיסה הדורשת לשמור על חוק הטבע, ולא לאפשר לאדם ולטכנולוגיה להתערב בתהליכים הטבעיים. אדרבה, האדם הוא שותף לקב"ה בשיפור ושכלול העולם בכל התחומים..."¹¹.

ב. הכרה בצורך של אשה בילד

"כל פסיקה בנושא IVF (הפריה חוץ גופית) מתחילה בהכרה בצורך של אשה בילד ("הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי"), וכל פסיקה ב-PGD חייבת להתחיל בגישה יסודית זו בדיוק באותה צורה"¹².

ג. שלום בית

"ובנידון דידן שיש בו לעיתים קרובות גם עניין של שלום בית, וכדי לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה ששם ה' שנכתב בקדושה ימחה על המים"¹³...

ד. "ואהבת לרעך כמוך"

"אם היא מותרת [הפרייה חוץ גופית], יש מקום לומר, שמוטלת על הרופא חובה להזדקק לה מדין ריפוי, ומדין גמילות חסד, מטעם ואהבת לרעך כמוך, ועשית הישר והטוב"¹⁴.

ה. זוגות שעוברים IVF מסיבה רפואית, מאיזה סיבה יאסר עליהם לבחור את מין היילוד?¹⁵

ו. קיום מצוות פרו ורבו, המתקיימת בזכר ונקבה דווקא¹⁶

11. פרופ' שטינברג א', **אנציקלופדיה הלכתית רפואית**, כרך ב' עמ' 125 ובהערות שם; וראה מה שכתב המאירי בפרושו למסכת סנהדרין דף סז ע"ב: "כל שהוא נעשה בפעולה טבעית אינו בכלל כשפים, אפילו ידעו לברוא בריאות יפות שלא מזיווג המין, כמו שנודע בספרי הטבע שאין הדבר נמנע, רשאים לעשות, שכל שהוא טבעי אינו בכלל הכישוף. ודומה לזה אמרו: כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי".
12. הרב יובל שרלו במכתב לרב שפרן, מובא בתוך הרב שפרן י', עמ' 328.
13. הרב נבנצל אביגדר, הפרייה במבחנה – הערות לדין, **ספר אסיא ה**, עמ' 92-93 (תשמ"ו); הרב שטינברג א', **אנציקלופדיה הלכתית רפואית**, כרך ב', עמ' 127. נכתב אמנם בנושא הפרייה חוץ גופית, אך בשיקול זה משתמש הרב שטינברג גם בסוגיא דידן. ראה שטינברג א', בחירת מין העובר.
14. פרופ' שטינברג א' שם – וכמו בהערה הקודמת אף שיקול זה נכתב אודות הפרייה חוץ גופית אך, כאמור, האין זו גמילת חסד לסייע לבני זוג להביא לעולם את אותו המין שהם חפצים בו כל כך? (כמובן שיש לומר זאת רק כאשר אנו רואים את הבקשה כלגיטימית).
15. ראה דבריו של הרב זלמן נחמיה גולדברג "עכ"פ בזה איני רואה איסור לבחור המין שהרי אין כאן איסור" בתוך הרב שפרן י' עמ' 338; הרב יובל שרלו שם עמ' 228. ראוי לציין כי הפוסקים המבקשים להתיר שימוש ב-PGD חותרים לכיוון הזה, קרי: להתיר רק למי שכבר נדרש להפריה חוץ גופית.
16. שיקול זה לא הובא כסעיף להתיר אצל אף לא אחד מן העוסקים בסוגיא זו אלא רק כהווא אמיא נדחית, ראה הערה 5, וזאת מבלי להידרש לסוגיא אם בהפרייה חוץ גופית מקיים מצוות פרייה ורבייה. וראה בספר **רפואה מציאות והלכה**, עמ' 342-333.

ז. מניעת בעיה חברתית

"במקרה של הפריה חוץ-גופית, כאשר בעל האשה הוא כהן, ואם ייוולד לו זכר יתגלה לעין כל שאין הוא בנו, שהרי הוולד איננו כהן, ולא יוכל לעלות לדוכן, או לעלות ראשון לתורה. במקרים כאלו יש העדפה שלזוג כזה ייוולדו בנות, ובכך תימנע מהם הבעיה החברתית". ובהערה שם כתב: "שמעתי שרבנים חשובים התירו דבר זה, אך אין לי מקור כתוב לכך".¹⁷

5. שיקולים הלכתיים לאסור שימוש ב-PGD לבחירת מין העובר

א. סיכון שלא לצורך רפואי¹⁸

ב. הוצאת זרע לבטלה כחלק מהפריה חוץ גופית¹⁹

ג. פגיעה באיזון הדמוגרפי²⁰

"אשרינו שלא נתן הקב"ה לנו את היכולת לברור מראש את המינים, שאם לא כן לא היו נולדות בנות. אשרינו שרק הבורא רואה את צורך העולם והוא הקובע שתיוולדנה גם בנות..." "אי אפשר לו לעולם בלא זכרים ובלא נקבות" (פסחים סה:). והרי ברור שאם לא מטעמים רפואיים – מרבית הבקשות לשימוש ב-PGD תהיינה דווקא על מנת למנוע לידת בנות.

האם לשם חופש הפרט ניתן לגיטימציה למגמה זו, גם באמצעות ביצוע מעשה בידיים של השמדת זיגוטה רק משום שהיא נקבה?²¹

17. פרופ' שטינברג א', בחירת מין העובר.
 18. נמני הרב יצחק וכהן הרב דניאל, "סיכויים וסיכונים בכניסה למהלך רפואי", בתוך **מילות** – מחקרים תורניים קרית ארבע-חברון תשנ"ח, עמ' 43-66; על ניתוחים פלסטיים לאור ההלכה כמקרה מבחן לסיכון שלא לצורך רפואי ראה: פרופ' א' שטינברג **אנציקלופדיה הלכתית רפואית** (תשנ"ד, כרך ד) 599-608; הרב ח' אייזנשטיין, "ניתוחים פלסטיים לשיפור צורה – לאור ההלכה", **עטרת שלמה** – קובץ זכרון בענייני טכנולוגיה ורפואה לאור ההלכה לכבודו ולזכרו של גאון ישראל מרן הגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (ירושלים) נז: ע' בצרי "ניתוח פלסטי לשיפור המראה" ספר יובל לכבוד ר' יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק, (ירושלים – ניו-יורק, תשמ"ד, כרך א) רט; מ' פיינשטיין "ניתוח לנערה ליפות את עצמה" **הלכה ורפואה** (תש"ם, כרך א) שכג; א' ס' אברהם, **נשמת אברהם** – הלכות חולים ורפאים ורפואה (חלק י"ד) מט; ח' שניצר וייס "ניתוחים פלסטיים לאור ההלכה" מורשתנו – שנתון תורני פדגוגי (תשנ"ח, כרך יב) 211.
 19. אף במקרה של עקרות יש פוסקים שאסרו כגון: הרב עובדיה הדאה, **ישכיל עבדי** חלק ה' אבן-העזר סי' א; הרב מלכיאל טננבאום, דברי מלכיאל חלק ד' סי' ק"ז; הרב בן ציון עזריאל, **משפטי עזריאל** אבן-העזר סימן י"ט. למולם פסקו להתיר: הרב שלמה זלמן אוירבך, "הזרעה מלאכותית", נועם א' (ירושלים תשי"ח) עמ' קמה-קסו; הרב יצחק יעקב וייס, שו"ת **מנחת יצחק** חלק א' סי' נ; הרב משה פיינשטיין, **אגרות משה** אבן העזר חלק א סימן ז; הרב עובדיה יוסף, שו"ת **יביע אומר** חלק ב' אבן העזר סי' א. וראה עוד שו"ת **מהרש"ם** חלק ג' סי' רס"ח, שו"ת **קריית ארבע** אבן העזר סימן ר', **עמק הלכה** סי' ס"ח. עוד על הפרייה חוץ גופית ראה לוי אבי וספרן ענת, **אסיא** נ"ד (תשנ"ה) עמ' 5-41 וכן הרב אליעזר וולדנברג ומאיר דוד, **ספר אסיא ה** (תשמ"ו) עמ' 84-92; לסקירת הנושא בהרחבה ראה פרופ' א' שטינברג, **אנציקלופדיה הלכתית רפואית** כרך ב' בערך "הפרייה חוץ גופית", ירושלים, תשנ"א, עמ' 115-167.
 20. הגם שמדובר בחשש רחוק ולא נקודתי, טיעון זה הובא בתוך הפולמוס ההלכתי בנושא וייחס לו כותבו משקל גדול בהכרעה לאסור את השימוש ב-PGD.
 21. הרב שפרן י', עמ' 330-331.

ובהמשך כותב הרב שפרן "אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות – נאמר כדי להסביר לנו שיש לנו אחריות כלפי העולם, וידוע לנו שה' עשה בטובו הגדול עמנו מצב כזה שתמיד יהיה איזון של כמעט 50% לכל אחד משני המינים... ואם לא כן לא יכול היה העולם להתקיים. האין זה מה שחזו"ל רוצים לומר כאן?"²²

ד. התערבות במעשי ה'²³

"יש כאן התערבות במעשי הבריאה. אמנם לא מצינו איסור מפורש האוסר התערבות כזאת... אדרבא מצינו היתר מפורש לתקן ולא לקלקל. העדפת מין אחד על חברו ללא סיבה מוצדקת יש בה קלקול מסוים"²⁴.

ה. האם יש איסור להפיל עובר מבחנה?²⁵

ו. אין להתחכם

"נראה לי שאין זו דרכה של תורה להתחכם ולבחור מין מסוים. יש להניח את הדבר לחוקי הטבע שהטביע הבורא לעולם, ודאי שאין חובה לאדם לחפש דרכים חדשים שכאלה – חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם"²⁶.

ז. "אין דוחין נפש מפני נפש"

"לענ"ד זה גובל ב"אין דוחין נפש מפני נפש". אין אנו יודעים כמה צדיקים ות"ח יצאו מזה או מזו"²⁷.

ח. מדרון חלקלק²⁸

"המדרון החלקלק הינו מוחשי יותר ממה שניתן לראות ברגע הראשון, לענ"ד אם הנגישות הקלה לטכניקת האמורה תיושם, אנו עלולים לראות ברבות הימים סיבוכים נפשיים של הורים שאל נוכח צאצא מאכזב, ילקו את עצמם על שלא נזקקו בשעתו לטכניקת ה-PGD (וממשיכה שבשערה),

22. הרב שפרן י' עמ' 332.

23. שלזינגר הרב אליהו, "עד כמה חובת ההשתדלות בענייני רפואה", בתוך תורה שבעל פה מ"ו (תשס"ז) עמ' קסח-רב.

24. הרב יעקב אריאל בהתייחסות לסוגיא הנדונה – בתוך הרב שפרן י' עמ' 336.

25. ממתי נקרא עובר? ראה: **נשמת אברהם** כרך ב' יו"ד, סימן קצ"ד ס"ק ד. האם מותר להפיל עובר פחות מארבעים יום? ראה: **נשמת אברהם** כרך ג, חו"מ סימן תכה ס"ק א4; וכן הרב הרצל יהודה הנקין, "הפלה קודם ארבעים יום", **אסיא** נ"ט-ס (תשנ"ז) עמ' 133-145; על היתר הפוסקים להשמיד ביציט מופרית ראה: הרב י. זילברשטיין, **אסיא** נא-נב, תשנ"ב, עמ' 54 ואילך; שו"ת **שבט הלוי**, ח"ה, סי' מז; הגר"מ אליהו, **תחומין יא**, תש"נ, עמ' 272 ואילך.

26. הרב דב ליאור בהתייחסות לסוגיא הנדונה, בתוך הרב שפרן י' עמ' 339.

27. זו סברה מפתיעה ומרתקת בנושא הנדון, נכתבה על ידי הרב אביגדר נבנצל בהתייחסות לסוגיא הנדונה, בתוך הרב שפרן י' עמ' 339.

28. על בעיות עתידניות של טכנולוגיה הקמה על יוצריה ראה:

Atwood M, The Handmaid's Tale; Huxley A; Brave New World; Orwell G, 1984.

שהייתה ממציאה להם צאצא אחר, ועתה נולדו להם בנים (או בנות) לא אמון בם... איך אנו יכולים לפתוח במשהו שעלול להוביל לכך?"²⁹.

ב. הסתמכות על ספרי סגולות כמקור להחיר תהליך PGD

1. רקע

כבר מאות שנים, על מדף ארון הספרים היהודי העמוס, מונח ז'אנר חשוב של ספרי רפואות וסגולות. בקהילות רבות שיוו לספרים אלה, מעבר לשימוש בהם, מעמד של קדושה³⁰, וראו בהם חלק אינטגרלי מספרות הקודש של העם היהודי. זהו ז'אנר נפוץ במזרח ומערב אצל חסידים ואף אצל המתנגדים לחסידות³¹. רבים מבין מחברי ספרי הסגולות היו יהודים נשואי שם, תלמידי חכמים שידם רב להם גם בהלכה ואגדה, אחרים התמחו אמנם רק בז'אנר הזה אך קיבלו לספריהם הסכמות מחשובי הרבנים באזוריהם³². המקורות לספרי הסגולות השונים נמתחים מפסוקי התנ"ך ומפרשיו עבור דרך מקורות תנאיים ואמוראיים, גאונים, ראשונים ואחרונים ועד לספרות זרה, נכרית, מן הפילוסופים ועד רופאים שונים מכל קצוות תבל. המעיין בהם ימצא את הרמב"ם ואת טוביה הרופא³³ כמו גם את גאלינוס³⁴ ועאלי אבן עבאס³⁵ ואף ביטויים כמו "שמעתי מפי גויה אחת..."³⁶ כמקור לרפואה עממית ומקובלת אשר מצאה מקום בין הסגולות ה"יהודיות". יש בהם מסורות, מנהגים ושמועות יהודיות כמו גם נכריות שהשתבצו בין דפי ספרי הסגולות השונים. לקוטי בתר לקוטי נערמו אלפי אלפי סגולות, רפואות ותועלות, ונכרכו בתוך ספרות הקודש המקובלת. ההתפתחות המדעית הגואה והרפואה המתקדמת, מטילה אמנם צל כבד על עצות רפואיות-סגוליות שלא עומדות בסטנדרטים מדעיים מוכחים, ומעיבה על היחס והאמפתייה שיש לתת לכתבים אשר היו מזור ותעלה בעת צרה וצוקה (בעיקר אמורים דברינו על סגולות שאין השכל המלומד יכול לשאתם), ברם

29. הרב שפרן י', עמ' 329.

30. מטרס חגית, ספרי סגולות ורפואות בני זמננו, בתוך דברי הקונגרס העולמי למדעי היהדות 11, ירושלים, תשנ"ג.

31. מטרס חגית, "ספרי סגולות ורפואות בעברית – תכנים ומקורות", חיבור לשם קבלת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים, תשנ"ז, עמ' 2-5, 78-89, 283-300.

32. ראה מטרס חגית שם; עוד בנושא ראה ז' עמר וא' לב, רופאים ותרופות בירושלים במאות העשירית עד השמונה עשרה, הוצאת ארץ, אוניברסיטת תל אביב (320 עמודים), תל אביב תש"ס.

33. ראה לדוגמא: "דבק מאח" לרבי אברהם חמוי בערך "אמונה".

34. ראה לדוגמא בספר מראה הילדים לרב רפאל אוהנא, מהדורת יריד הספרים, ירושלים תש"ן, עמ' 114. מצוטט מספר "שבילי אמונה" לרבי מאיר בן יצחק אלדבי.

35. מראה הילדים, עמ' 208, מצוטט מן הספר "אביע חידות" לרבי אברהם חמוי.

36. מראה הילדים עמ' 283 מצוטט מ"ספר כתב יד ישן" אשר התגלגל לפתחו.

עדיין ספרים אלה זוכים לתפוצה רחבה גם בעידן המודרני³⁷ ואף זוכים להסכמות גדולי תלמידי החכמים שבדורנו במהדורות המתחדשות³⁸.

בספרות ההלכתית-הגותית ישנה התייחסות רבה לקונפליקטים המצויים למכביר בין עולם ההלכה והמחשבה היהודי לבין ההליכה על הקצה, הליכה שבחרו ספרי סגולות רבים³⁹. ישנם התנגשויות לא מעטות ש'אנר ספרי הסגולות הביא עימו, דוגמת: הליכה בדרכי האמורי, התערבות במעשה ה' – אמונה ובטחון, סגולות שהם בכלל מאכלות אסורים אף לעניינים שאינם בגדר פיקוח נפש, רפואה סגולית בשבת, חריגה מדיני צניעות, אבר מן החי, אכילת בשר-אדם, שימוש בעצמות מת, גורלות, לחשים, כשפים, שימוש בשמות ה' ועוד. ברם אינני יודע אם נשתברו קולמוסים בשאלת השימוש בספרי הסגולות כמקור הלכתי. הרצון העז של ספרי הסגולות השונים לצעוד על קצה הגבול ההלכתי בכדי לתת מזור ותעלה לכל דורש ומבקש, אף כשעל שולחן הניתוחים ההלכתי לא הונח מקרה פיקוח נפש ואף לא חולה שאין בו סכנה אלא עניינים החורגים מן הנצרך וההכרחי, וכשהדברים נכתבים על ידי תלמידי חכמים גדולים – דבר זה יכול לפתוח בפנינו צוהר חשוב והתבוננות מעניינת לשאלות מתחדשות בתחומי רפואה והלכה.

2. בחירת מין העובר בספרי הסגולות

בנידון דידן נבקש לעיין בסגולות קצה בדבר בחירת מין העובר, בכדי לשפוך אור על הסוגיא המתחדשת המחפשת עוגנים יהודיים, ולהוסיף למקורות המועטים המצויים בסוגיא מקורות שטרם שיוו להם משקל של ממש; ראויה היא אותה ספרות חשובה שנכתבה בידי תלמידי-חכמים, גדולים ומצאה מקום של כבוד בין ספרי הקודש, לקחת חלק של ממש בשיח ההלכתי המתחדש, ולתת סעד ומזור בתוך החלל ההלכתי הפנוי.

כבר אצל חז"ל אנו מוצאים סגולות שונות ללידת בנים זכרים: יש סגולות שהן מעין תפילה ובקשה⁴⁰, יש שהן מעשה טוב ששכרו הוא להתברך בזרע גברי⁴¹, יש סגולות שהן סימן טוב המבשר לידת זכרים⁴², ואפילו מרשם

37. מטרת ח' בעבודת הדוקטורט שלה הקדישה את החלק השלישי בעבודתה בכדי לסקור את תפוצתם ושימושם של ספרי הסגולות בימינו.

38. דוגמת הסכמתו של הרב עובדיה יוסף על הספרים "סגולות ותפילות" לר' אהרן זכאי, ירושלים 1988, "עולי עין" לר' יצחק פחה, ירושלים 1990, וספר רפואות מתימן שערך שלמה צפר, ראש העין 1991; הספר **רוני עקרה** של הרב יעקב משה הלל זכה להסכמת הרב שמואל הלוי וואזנר ולהסכמת הרב פנחס שיינברג ועוד.

39. ראה פרופ' שטינברג אברהם, **אנציקלופדיה הלכתית רפואית** כרך ז' בערך "רפואה סגולית", עמ' 215-190; הרב מרדכי זמיר **תחומין טו** על רפואות סגוליות אצל הרמב"ם.

40. "מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים, אמר ליה ישא אשה הוגנת לו ויקדש עצמו בשעת תשמיש. אמר ליה הרבה עשון כן ולא הועילו, אלא **יבקש רחמים ממי שהבנים שלו**, שנאמר הנה ה' נחלת בנים שכר פרי הבטן..." (נידה ע"א).

41. דוגמת "מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים, ר"א אומר יפזר מעותיו לעניים, רבי יהושע אומר ישמח אשתו לדבר מצווה" (בבא בתרא י:).

טכני אחד להולדת זכר או נקבה⁴³. לאור המקורות הללו בחז"ל ניתן לומר כי יש טעם בפעילות אקטיביות לבחירת מין העובר⁴⁴. אמנם אפשר לתת פרשנות רכה יותר למקורות החז"ליים. ברם עיון בספרי הסגולות לא מותיר מקום לספק ואף מחדד עד כמה הרחיקו מחברי ספרי הסגולות כדי לאפשר להשפיע על מין העובר הרצוי.

3. סגולות אקטיביות לבן זכר

מוח דרור בערוות האשה

"קח מוח של צפור דרור מהזכרים ותכניסהו בערוותה וקודם התשמיש כל היום כולו יהיה תוך ערוותה ואחר כך תשמש עם בעלה ותתעבר מזכר" (מרא"ה הילדים⁴⁵ עמ' 37). מעל לכל ספק מדובר כאן בסגולה אקטיבית-רפואית. שימת מוח דרור בערוות האשה איננה תפילה וגם לא סימן טוב ובטח לא שכר בנים-זכרים עקב מעשה טוב, אלא במפורש מדובר כאן על טכניקה מכוונת שמטרתה להביא בנים זכרים לעולם.

רקמת טבור אדם לתרנגול

"כשיוצא הולד מבטן אמו יחתכו טבורו כמו ד' אצבעות, אם יתנוהו לתרנגול לאכול אז כל מה שתלד אחריו יהיה זכר ואם יתן לתרנגולת לאכול יהיה נקבה" (מרא"ה הילדים שם).

כמו בסגולה הקודמת אף כאן יש מעשה אקטיבי לברירת מין העובר שיוולד בפעם הבאה, זכר או נקבה. הרב אוחנא לא חשש לניחוש ואף לא לדרכי האמורי, ואף לא התלבט בשאלה האם חבל הטבור יש בו משום בשר אדם המחוייב בקבורה, או למצער להימנע מזילות וחרפה כהשלכתו לתרנגול⁴⁶.

42. דוגמת "הנותן מיטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים, שנאמר וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים" (ברכות ה:).

43. על פי עירובין ק: "הרוצה לעשות כל בניו זכרים יבעול וישנה", כהסברו של רש"י שם "שמחמת ביאה ראשונה מתאוות האשה ולובשת תאוה וכשבא ביאה שנייה היא מזרעת תחילה, והיכא דמזרעת תחילה יולדת זכר" (על פי נידה לא:).

44. ראה שטינברג א', בחירת מין העובר, שהתייחס למקורות חז"ל אלה כסעיף להתיר הגם שלא ייחס להם משקל מכריע.

45. ספר הסגולות מרא"ה הילדים נאסף ונתחבר ע"י הרב רפאל אוחנא (1850-1902) מחכמי טבריה ומשד"ריה, ספרו זה זכה להסכמות מחכמי טבריה ביניהם החכם באשי דטבריה הרב אהרון אלחדוף, הרב שלמה רחמים אבולעפיא, רבי חיים דוד סתהון, הרב יעקב חי זריהן ראב"ד טבריה, רבי אליהו ילזו ועוד. כמו כן ספריו האחרים זכו להסכמות רבני מקנס כמו רבני טבריה, וכן להסכמת הראשול"צ הרב יעקב שאול אלישר.

46. ראה בספר נחמד למראה חלק דף נד; הובא בשדי חמד כללים מערכת ק כלל ל"ז; ובשו"ת ציץ אליעזר חלק י' סימן כ"ה, פרק ח' אות ט'; ובשו"ת מנחת יצחק חלק ז' סימן ק"ב. שם מותח ה"נחמד למראה" ביקורת חריפה על נשים אשר משליכות את השליה ארצה ולא קוברות אותה, בהתבססו על המימרא בירושלמי "השליה הזו קוברין אותה בארץ כדי ליתן ערבון לארץ" (ירושלמי י"ח הלכה ג'). ראה גם הרב מרדכי הלפרין, על מנהג קבורת חבל הטבור, מפעל השו"ת הבינלאומי של מכון שלזינגר, שו"ת מס' 3590. מובא בקישור: <http://98.131.138.124/db/showQ.asp?ID=3590>

אכילת שליית פרה

"אשה הרוצה ללדת זכרים, יצווה לרועה בקר שיעמוד בעת שתלד הפרה, ויקח השליה של העגל וייבשנה בשמש עד שתיבש הרבה, והדק אותה היטב כקמח, ובעת שתלד האשה תן לה שתשתה עם מעט יין קודם המאכל, ובעז"ה מכאן ואילך יולדת זכרים" (ספר האח נפשנו⁴⁷ בשם דרך ישרה⁴⁸).

סגולת אכילת שליית פרה כמענה לבחירת מין העובר שיוולד בפעם הבאה, מעבר לאקטיביות שבסגולה זו, יש כאן כניסה לעולם המאכלות האסורות, שכן שלייה לכאורה אסורה באכילה לשיטת הרמב"ם⁴⁹. הגם שבעל הסגולה הדריך לייבש ולדוק היטב בכדי שתאבד שמה כמאכל⁵⁰, יש כאן עדיין הליכה על קצה הלכתי בכדי לאפשר לבני הזוג לכוון את מין עוברים.

אכילת ביצת ארנבת

"קח ביצה של ארנבת ושחוק דק, ושים במשקה לשתות לאשה בליל טבילתה ותלד זכר" (מראה הילדים, שם, מצוטט מספר הסגולות לרבי ראובן בן אברהם מירושלים⁵¹ ומן הספר תולדות אדם⁵²).

אכילת ביצת ארנבת היא בודאי איסור דאורייתא שלא נפלה בו מחלוקת, ואין בו שום סניף להקל, מלבד [ייבוש] ושחיקה של הביצה כפי שהערנו לעיל.

שתיית מרת זאב

אם תשתה האשה מרת זאב תתעבר בכך זכר. ובהיותי בערי המערב שמעתי שעושים טיפה אחת בתוך האף ותתעבר בכך זכר אחד, ואם תטיף ב' טיפות תתעבר בשניים, והוא בדוק ומנוסה" (מראה הילדים עמ' 16).

גם בשתיית מרת זאב, מעבר לאקטיביות שבסגולה זו, לכאורה יש בה איסור של דבר היוצא מן הטמא⁵³ שאינו חולף לגמרי בשחיקתה עד דק או

47. הספר **האח נפשנו** לרבי אברהם חמוי (1838-1887) זכה להסכמת ר' חיים פלאגי והרשל"צ רבי אברהם אשכנזי. סגולה זו מופיעה גם בספר **שמחת בני** שנכתב על ידי משה בובליל, תשס"ו, וזכה להסכמת הרב עובדיה יוסף, וכן מופיעה בספר **הכה לי בני** מאת יוסף כהן שזכה להסכמת הרב יצחק כדורי.

48. הספר נכתב ע"י רבי ראובן בן אברהם מירושלים, חי בשלהי המאה ה-18, וספרו **דרך ישרה** זכה להסכמת גדולי חכמי ירושלים ביניהם הראשל"צ רבי יום טוב אלגאזי, הראשל"צ רבי משה יוסף מרדכי מיוחס, הרב אביגדור עזריאל בעמח"ס **זמרת הארץ**, רבי יעקב בורלה ועוד.

49. בפשטות, איסור אכילת שלייה הוא מדרבנן. ראה רמב"ם, מאכלות אסורות, ה, יג. לדעת הראב"ד שם אין באכילת שליית בהמה שום איסור אלא אם כן יש חשש שנפל מעורב בה, עיי"ש. (בשו"ע יו"ד הלכות בשר וחלב סימן פז סעיף ז, הנדון הוא שלייה שנתבלה בחלב, ולא דין שלייה כשלעצמה).

50. ראה הרב יעזר אריאל, שימוש בתרופות העשויות מחומרי איסור, **חומין טו**, עמ' 348-362.

51. ראה הערה 56.

52. ספר **תולדות אדם** מיוחס לר' יואל בן אורי היילפרין, יצא לאור לראשונה בז'ולקוב ב 1720.

53. אם מדובר בשתיית נוזל כיס המרה, אף שהוא יוצא מן הטמא, יש להסתפק אם קיים בכך איסור תורה שכן טעמו רע, לא נועד ואף אינו ראוי לשתיה. כך או כך לא מדובר כאן בשתייה

בבליעה או בצורה אחרת שאיננה דרך אכילתה. יש כאן צעד הלכתי רדיקאלי להתיר פעולה זו בשביל משאלת לב כבחירת מין העובר, בלא סרך של חולי או של סכנה.

אכילת טבור ועורלת אדם

"ללדת בנים זכרים. כשתלד תקח מהטבור מעט ותערבנו עם דבש ומי ורדים ותן לה לשתות, והשאר תשים בתיק כסף ותתלה עליה ותלד זכרים" (מראה הילדים עמ' 16 מצוטט מספר כתב-יד).

"מילה כשחותכין הערלה מבליעות הנשים לסגולה כדי להוליד זכרים, ויש מתירין, מחזיק ברכה י"ד סי' ע"ט, ועיין בסו"ס יד נאמן ומה שהביא עוד שם דלא תעשה כן בישראל"⁵⁴ (רבי חיים פלאגי, רפואה וחיים פרק י"ב).

אכילת ערלת התינוק כסגולה לעקרות בכלל ולבן זכר בפרט הייתה מנהג רווח בכמה קהילות⁵⁵, הגם שמדובר באכילת רקמת עור אדם⁵⁶ חי⁵⁷ היו פוסקים בודדים שהתירו את העניין דוגמת ה"מחזיק ברכה"⁵⁸ שהביא את דעת התוס' להקל "מה שנהגו הנשים במערב לבלוע ערלת הזכרים שחותכין בעת המילה כדי להוליד זכרים נראה דאסור אך לדעת התוס' שרי...". ובשו"ת מחנה ישראל לא הכריע בעניין⁵⁹. ברם גלריה רחבה של פוסקים אסרו את הדבר⁶⁰ ויצאו בקצף רב על המנהג התמוה לדידם, ואף העמיסו על

לצורך חולה אפילו שאין בו סכנה, אלא בשתית נוזלים שמקורם בחיה טמאה לצורך משאלת לב גרידא של אדם בריא.

54. סגולה זו מצוטטת ע"י הרב אוחנא בספר **מראה הילדים** וכן ע"י הרב שבתאי ליפשיץ בספר "סגולות ישראל" ערך בנים, וכן בערך 'ערלה' מביא דיון אודות המנהג המורכב הזה. ועיין עוד בהסכמות לספרו שהסתייגו מסגולה זו. הספר זכה להסכמות רבות של אדמו"רים ורבני האזור, דוגמת רבי אליעזר דייטש מבוניאד במחזה"ס פרי השדה תבואות השדה ועוד.

55. ר' פטאי, "הלידה במנהג העממי" (מחקר פולקלוריסטי), **תלפיות** ו, (ניסן תשי"ג), חוברות א-ב, עמ' 246-247. פטאי שם (עמ' 245) ציין שיש שגם אכלו את שלית התינוק כסגולה ללידה. הדים למנהג זה באירופה מצינו באחד מסיפוריו של ש"י עגנון, ראה: הכנסת כלה, הוצאת שוקן, ירושלים תשנ"ה, א, עמ' רמב. וכן ד' שפרבר, מנהגי ישראל, ירושלים תשנ"א, ב, עמ' רצב-רצד.

56. סיכום הדעות השונות אודות איסור אכילת בשר אדם ביהדות אם הוא מן התורה אם מדברי חכמים ראה **אנציקלופדיה תלמודית** ערך "אדם" סעיף ז; על ההיסטוריה של שימוש באברי אדם והפרשותיו כמרפא ראה: א' לב, חומרי המרפא בא"י ובסוריה בימי הביניים – זיהויים ושימושיהם, חיבור לשם קבלת דוקטור לפילוסופיה, רמת גן, תשנ"ט, עמ' 316-317; עוד בסוגיא זו ראה שמש אופיר, "רקמות אדם כמקור לחומרי מרפא קדומים – בין רפואה להלכה", אסיא י"ח (תשס"ב).

57. לגבי אבר אדם מן החי, הרמב"ם אוסרו. ראה: **משנה תורה**, הלכות מאכלות אסורות פ"ב ה"ג. לעומתו הרמב"ן בפירושו לתורה, ויקרא, יא, ה, התיר.

58. רבי חיים יוסף דוד בן רפאל יצחק זרחיה אזולאי, **מחזיק ברכה** יו"ד סימן ע"ט. וראה שו"ת **הרדב"ז** סימן תקמ"ח על השימוש במומיות לתרופות.

59. שו"ת **מחנה ישראל** לרבי אליהו בר משה למשפחת ישראל (מאה ה-18, מצרים-ירושלים) סימן פ"ד, צוטט כסניף להקל ע"י ספר סגולות ישראל שם.

60. רמ"א יו"ד ס' ע"ט סעיף ב'; **דרכי תשובה** סימן ע"ט ס"ק טו בשם כמה פוסקים; **זבחי דק** סימן ע"ט ס"ק ד'; בן איש חי ש"ב פרשת אמור סעיף ה'; שו"ת **קריית חנה דוד** ח"ב יו"ד סימן י"ד; כף החיים יו"ד סימן ע"ט ס"ק י"ב; שו"ת עמק יהושע ח"א יו"ד סימן ל"א; שו"ת **דובר** י"ד;

חומרת האיסור גם טעמים קבליים, דוגמת מה שכתב בהקדמה לספר רפאל המלאך⁶¹ "שמעולם לא שמענו שעקרה נפקדה מבליעת ערלת התינוק, ושלא יתכן שהקב"ה יתן הריון לעקרה ע"י שתבלע דבר מתועב ומשוקץ ביותר שהוא חלקו של נחש הקדמוני..."

כך או כך, דומה כי על אף האיסור שבאכילת בשר אדם שמרחף כל העת גם אצל המתירים בנדון דידן, לא נמנעו בעלי הסגולות להתיר מעשה זה (שאסור, לדעת רוב הפוסקים. משמעות הסתמכות על דעת מיעוט היא פסיעה על קצה הגבול ההלכתי) בכדי לאפשר לבני הזוג לכוון את מין עוברם.

4. מנהגי סגולות לבחירת מין העובר שומטים רבים מהטיעונים לאיסור

העיון בהמלצות סגולות לבחירת מין העובר, והידיעה כי מרשמי סגולות אלה נכתבו או נשזפו על ידי גדולי תלמידי החכמים, גאונים ופוסקים, שומט למעשה הרבה מן הטיעונים האוסרים על בחירת מין העובר. שכן מי שמתיר לאכול רקמת עור אדם כדי להביא בן זכר לעולם לא חושש לפגיעה באיזון הדמוגרפי, גם לא חושב שיש כאן התערבות אסורה במעשי ה' או התחכמות מיותרת. הוא לא חשב ש"אין דוחין נפש בפני נפש" יכול להוות כאן שיקול הלכתי בנדון, ואפילו לא נרתע מן המדרון החלקלק והמאיים. הוא הבין שבקשת בני הזוג להביא מין מסוים לעולם היא לגיטימית, ואפשר ללכת עד קצה הגבול ההלכתי כדי לסייע במימוש המאוויים המשפחתיים הללו. מאידך הטיעונים נגד בחירת מין העובר, המתבססים על איסור סיכון האשה או העובר, איסור הוצאת זרע לבטלה ואיסור הפסקת חייו של עובר המבחנה, לא מקבלות מענה וסעד ישיר ממנהגי הסגולות, ואלו צריכות לדון בשדה הלכתי אחר.

ג. הרחבת ההסתייעות בספרי סגולות לסוגיות רפואיות מתחדשות

ההתקדמות המטאורית של דור דעה ומדע בתחומי טכנולוגיה ורפואה כמו גם בתחומים אחרים עשויה לאתגר את יושבי בית המדרש בסוגיות אתיות-הלכתיות עתידניות. העיון בספרי הסגולות והיחס האוהד אל הנכתב בהם, כמו גם הצפייה לשוות להם משקל מכובד על מדף הספרים, עשויים לשפוך אור ולתת סעד לסוגיות רפואה והלכה המתרגשות לבוא. ננסה להדגים סוגיא עתידנית היכולה למצוא סעד הלכתי בספרי סגולות.

שלום ח"ב סימן כ"ג; שו"ת **יפה מראה** סימן י"ט; שו"ת **שאלת יעב"ץ** חלק א' סי' מ"א. וכן בספר **שולחן גבוה** (סי' ע"ט סק"ז); ובקונטרס **נהגו העם** (עמ' תמג); ובילקוט **יוסף** לרב יצחק יוסף, הלכות ברית מילה, בתוך שובע שמחות חלק ב' עמ' סט-עא, כתב: "ולכן מה שכתב בספר מראה הילדים דסגולה לאשה שתתעבר שתקח מילה של נער, ותמשח אותו בדבש, ותבלע אותו, זה אינו", ומאריך שם להוכיח מדוע העושה כן עוברת על דברי תורה.
61. וראה עוד שו"ת **חנה דוד** לרבי דוד הכהן סקאלי שם.

סם האהבה וסוגיות עתידיניות

נניח והמדע יפתח תרופה הגורמת לאנשים להתאהב במי שיחפצו. האם ההלכה תאפשר את השימוש בגלולת האהבה הזו, על כל המשמעויות האתיות שעשויות להיגזר כתוצאה משימוש זה? מהיכן בדיוק ישאב הפוסק את מקורותיו?

אם יעיין הפוסק בספרי הסגולות יגלה כי סגולות רבות נכתבו בעניין, וכפי שהראינו בסוגיית "בחירת מין העובר" – אף כאן בעלי הסגולות הקלו בכמה שאלות הלכתיות בכדי לאפשר נשיאת חן ואהבה. דוגמא: "סגולה אחרת לאהבה, חתוך אצבע קטנה של ירך עד שיצא דם, והטף ג' טיפות בכוס של יין ותן לשונא לשתות. ושמך כתוב על פת ותן לו, לאכול ותהיו אהובים ורעים"⁶² ולנשיאת חן נכתב בספר סגולות אשכנזי "קח לשון תרנגולת שחורה בעוד שמפרכסת ותן בתוך שעווה שלא נעשה בו מלאכה ותטמון בבגדים"⁶³.

סגולות אלה שכאמור נכתבו על ידי תלמידי חכמים וזכו להסכמות של פוסקים חשובים עשויות ללמד משהו על היחס של חכמים ל"גלולת נשיאת חן" עתידינית, ולשמש מקור ותמך לפוסק המתחבט בסוגיא המתחדשת, אלא אם כן ההיתר להשתמש בהן התבסס על הנחה סמויה של חוסר יעילות אמיתית.

דוגמא נוספת: האם תתיר ההלכה שימוש ב"קורא מחשבות" עתידני? "ואם תשים כל שהוא מחלב הזאב בגרון האשה כשהיא ישנה תודיעך כל מה שבלבה"⁶⁴. אף כאן יש לנו עוגן ומשען לסוגיא עתידינית סבוכה ונעדרת מקורות, אלא אם כן נניח גם כאן שההיתר להשתמש בסגולה נובע מההנחה שהסגולה באמת לא תפעל.

בדרך זו יש לשוב אל ספרי הסגולות בעת ליבון סוגיא רפואית חדשה, ולנסות ולמצוא גם בהם מקורות הלכתיים ומוסריים. יוצא מדברינו כי הנכתב לעיל אודות בחירת מין העובר בספרי הסגולות לא ללמד על עצמו בלבד יצא – כי אם ללמד שניתן לראות בהם מקור לא אכזב לדיונים הלכתיים מתחדשים.

ד. סיכום

PGD, האפשרות המדעית-טכנולוגית לברירת מין העובר באופן כמעט ודאי, הציפה דיון אתי והלכתי אם מותר הדבר אם לאו. קולמוסים מעטים נשתברו בנושא הנדון, ושורטטו שיקולי היתר ואיסור. בין השיקולים להיתר

62. בספר **אביעה חידות** לרב חמוי, מערכת א' סימן כ"א. מופיע גם אצל הרב אוחנא, **מראה הילדים** עמ' 19.

63. **מראה הילדים** עמ' 103 מצטט מתוך ספר סגולות אשכנזי.

64. **מראה הילדים** עמ' 90 מצטט מספר זכירה ומן הספר נפלאים מעשיך.

נכתב כי אם אין סיבה לאסור, אין עניין להימנע מכל פיתוח טכנולוגי-רפואי. גם ההכרה בצורך של אשה בילד הובא כשיקול להתיר. שיקולי היתר נוספים דיברו על שלום-בית, "ואהבת לרעך כמוך" ומניעת בעיה חברתית. שיקול חריג להתיר נכתב במקרים של זוגות שבין כך נדרשים להפריה חוץ גופית, שבמקרה זה קשה יותר לאסור עליהם את בחירת מין היילוד.

אל מול שיקולי ההיתר נכתבו שיקולים רבים לאסור את השימוש ב-PGD לבחירת מין העובר. ביניהם: סיכון שלא לצורך רפואי, הוצאת זרע לבטלה כחלק מהליך הפריה חוץ גופית, פגיעה באיזון הדמוגרפי, התערבות במעשי ה', איסור להמית עובר מבחנה וגם שיקולים כמו "אין להתחכם", "אין דוחין נפש מפני נפש" ו"מדרון חלקלק".

פוסקים והוגים שהתייחסו לסוגיה זו היו מודעים להעדר המקורות המובהקים שעסקו בסוגיה המתחדשת, וכל הדיון ההלכתי והעיון בנושא הנדון נעשו בזירה שחללה פנוי למכביר. במסגרת זו ביקשנו להביא אל השולחן החסר ז'אנר יהודי חשוב, שקנה לו מקום בין ספרי הקודש ואף זכה להסכמות של גדולי פוסקים בזמנם ומקומם, והוא – ספרי סגולות ורפואות שנתחברו ע"י תלמידי חכמים גדולים אשר ידם רב להם גם בהלכה, עיון ופסיקה.

סוגיית בחירת מין העובר מובאת למכביר בספרי הסגולות. מחברי ספרי הסגולות, כפי שהראינו בגוף המאמר, צעדו עד קצה הגבול ההלכתי בכדי להתיר באופן אקטיבי את בחירת מין העובר, מאכילת דברי איסור, השלכת אבר אדם הראוי לקבורה לתרנגול ועד אכילת רקמת עור אדם. ההתייחסות אל סגולות אלה כמקור הניתן להישען עליו בפסיקה הלכתית יגלה, כי שיקולים רבים שנכתבו כדי לאסור את השימוש ב-PGD כלל לא היו שיקול אצל בעלי הסגולות. הם, בעלי הסגולות, לא חששו לפגיעה באיזון הדמוגרפי או לדחיית נפש בפני נפש כשכתבו מה שכתבו. הם לא ראו בסגולות אלה התערבות במעשי ה', ובודאי שלא ראו במעשיהם התחכמות אסורה. קשה שלא לזהות את הרוח האקטיבית המבקשת לאפשר לבני הזוג לבחור את מין עוברים, אם כי אין בהם התייחסות לגורמי איסור כמו סיכון רפואי, הוצאת זרע לבטלה או המתת עובר מבחנה, שהובאו כשיקולים לאסור את בחירת המין על פי האמצעים הקיימים היום ולא היו רלוונטיים לסגולות הנ"ל.

הצבת ספרי הסגולות בתוך השיח הבית-מדרשי בסוגיות המתחדשות עשויה לפזר משהו מן הערפל ההלכתי שיוצרת המציאות המתקדמת, ואף לתת מקורות מאלפים לסוגיות עתידניות בתחומי רפואה והלכה המתרגשות וקרובות לבוא.